

DİJİTAL ÇAĞDA GELENEKSEL ZANAATLARIN YAŞATILMASINDA KADIN KOOPERATİFLERİ

WOMEN COOPERATIVES IN PRESERVING TRADITIONAL CRAFTS IN THE DIGITAL AGE

Emel İŞTAR İŞIKLI*

ÖZ: Bu çalışma, geleneksel zanaatları sürdüren kadın kooperatiflerinin dijital dönüşüm süreçlerini incelemeyi amaçlamaktadır. Kadın kooperatiflerinin genellikle toplumsal cinsiyet rolleri ve sınırlı iş yönetimi becerileri nedeniyle "kadın işi" olarak değerlendirilen alanlarda faaliyet gösterdiği gözlemlenmiştir. Kooperatifler, el işi ürünleri, tekstil, gıda ve kozmetik ürünleri gibi çeşitli alanlarda üretim yapmakta ve genellikle pazar bulmakta zorluk çeken kadınları desteklemektedir. Bu bağlamda, çeşitli örnekler ve projeler üzerinden kadın kooperatiflerinin geleneksel zanaatları nasıl koruduğu ve yaşattığı incelenmiştir. Örneğin, Kastamonu'daki kadın kooperatifi taş baskı ürünlerinin tanıtımını yaparken, Mersin'deki kooperatif geleneksel iğne oyasını sürdürmektedir. Ayrıca kadın kooperatiflerinin dijital dönüşüm süreçlerine etkisi, e-ticaret platformlarının bu süreçteki rolü detaylandırılmıştır. E-ticaret, kooperatiflerin pazar genişletme ve ekonomik sürdürülebilirliklerini artırma açısından önemli bir araç olarak değerlendirilmektedir. Ayrıca, kadın kooperatiflerine yönelik ulusal ve uluslararası destek projeleri ve e-ticaret platformlarıyla yapılan işbirlikleri incelenmiş, bu projelerin kadın kooperatiflerinin dijital ortamda güçlendirilmesine nasıl katkı sağladığı ortaya konmuştur. Çalışma, kadın kooperatiflerinin dijital dönüşüm süreçlerinin ve e-ticaretin bu kooperatifler için sunduğu fırsatların önemini vurgulamaktadır.

Anahtar Kelimeler: Kadın, Kadın Kooperatifleri, Dijital Çağ, Geleneksel Zanaatlar, E-Ticaret

ABSTRACT: This study aims to examine the digital transformation processes of women cooperatives that sustain traditional crafts. It has been observed that women cooperatives typically operate in areas deemed as "women's work" due to societal gender roles and limited skills in business management. These cooperatives support women who often face challenges in finding markets by engaging in various production activities such as handicrafts, textiles, food, and cosmetics. The study reviews examples and projects that illustrate how women cooperatives preserve and sustain traditional crafts. For instance, a cooperative in Kastamonu promotes traditional stone printing products, while a cooperative in Mersin continues the tradition of needle lace. The impact of digital transformation on women cooperatives and the role of e-commerce platforms in this process are discussed in detail. E-commerce is highlighted as a crucial tool for expanding market reach and enhancing economic sustainability. Additionally, national and international support projects and collaborations with e-commerce platforms are examined to demonstrate how these initiatives contribute to strengthening women cooperatives in the digital realm. The study emphasizes the importance of digital transformation processes and the opportunities e-commerce presents for women cooperatives.

Keywords: Women, Women Cooperatives, Digital Age, Traditional Crafts, E-Commerce

* Doç. Dr.- Düzce Üniversitesi İşletme Fakültesi Sigortacılık ve Sosyal Güvenlik Bölümü/Düzce- emel.istar@gmail.com (Orcid: 0000-0003-3439-0871)

Giriş

Dijital çağın yükselmesi, teknolojiye dayalı yeniliklerin hızlı bir şekilde toplumsal yaşantımıza entegre edilmesine neden olmuştur. Akıllı telefonlar, yapay zekâ ve sanal gerçeklik gibi teknolojiler, günlük yaşamın ayrılmaz bir parçası haline gelirken, bu teknolojik ilerlemeler geleneksel el sanatlarının ve köklü kültürel değerlerin geri planda kalmasına yol açmıştır. Geleneksel el sanatları, tarih boyunca kuşaktan kuşağa aktarılan bilgi ve becerilerin birikimi olarak ustalıkla işlenen sanat eserlerini içerir. El sanatları, kullanılan hammaddenin cinsine göre farklı kategorilere ayrılabilir. Bu sınıflandırma, sanat eserlerinin üretiminde hangi malzemelerin kullanıldığını belirleyerek, el sanatlarının çeşitliliğini ve kültürel değerlerini anlamamıza yardımcı olur. Lif hammaddesinden yapılan el sanatları arasında çorap, kazak, keçe işleri, halı ve eldiven gibi örnekler bulunmaktadır. Ahşap hammaddesiyle üretilen mutfak araç gereçleri, müzik aletleri ve minber gibi eserler de önemli bir yer tutar. Taş hammaddesi kullanılarak oluşturulan mimari yapılar, mermer işleri ve takılar da dikkat çekicidir. Toprak hammaddesinden yapılan mutfak araç gereçleri, çini ve seramik gibi ürünler, bu alandaki çeşitliliği artırır. Metal hammaddesi ile üretilen kuyumculuk, mutfak araç gereçleri ve mimari işler de önemli bir yer edinir. Cam hammaddesinden yapılan boncuk işleri, takı ve vitray çalışmaları da el sanatlarının zenginliğini gösterir. Deri ve hayvansal atıklardan üretilen giyim, ciltçilik ve gölge oyunu gibi eserler, bu sanatların bir diğer önemli bölümünü oluşturur. Son olarak, kabuk, saz, ince dal ve sap hammaddelerinden yapılan el sanatları, özellikle mobilya işleri gibi ürünlerle kendini gösterir. Bu sınıflandırma, el sanatlarının zenginliğini ve çeşitliliğini gözler önüne sererken, aynı zamanda her bir sanat dalının kendine özgü tekniklerini ve estetik değerlerini de yansıtır (Arlı, 1987:47). Bu sanatlar, toplumların kültürel mirasının önemli bir bileşenini oluşturur. Ancak dijital çağın getirdiği hızlı tüketim ve seri üretim anlayışı, geleneksel el sanatlarının yaşamsal sürekliliğini tehdit etmektedir. Geleneksel yöntemlerle üretilen ürünler, günümüzde makineler tarafından düşük maliyetlerle hızlıca üretilmekte ve geniş pazarlara sunulmaktadır. Bu durum, geleneksel el sanatlarının sürdürülebilirliğini zorlaştırmakta ve el sanatlarıyla ilgilenen ustaların ekonomik zorluklar yaşamasına, ayrıca bu becerilerin gelecek nesillere aktarılmasında güçlükler yaşanmasına neden olmaktadır.

Geleneksel el sanatlarının korunması, sadece estetik ve ekonomik değerlerinin ötesinde, bir toplumun kültürel kimliğinin, tarihinin ve değerlerinin yaşatılması açısından büyük önem arz etmektedir. Bu bağlamda, dijital çağda geleneksel el sanatlarının korunması ve yaşatılması için çeşitli stratejilerin geliştirilmesi gerekmektedir. Kadın kooperatifleri, bu süreçte kritik bir rol oynamaktadır; zira bu kooperatifler dijital platformlardan yararlanarak geleneksel el sanatlarının yaşatılmasına katkı sağlamakta ve bu sanatların daha geniş kitlelere ulaşmasını ve sürdürülebilirliğini desteklemektedir. Bu çalışmada, dijital çağın geleneksel

el sanatlarını sürdüren kadın kooperatifleri üzerindeki etkileri ele alınacaktır.

Kadınların iş gücü piyasasındaki rolü ve ekonomik katılımları, dijital çağ ile beraber önemli bir dönüşüm süreci geçirmiştir. TÜİK'in 2002 ve 2023 yıllarına ait işgücü istatistikleri (URL-10; URL-11) karşılaştırıldığında, kadınların çalışma hayatındaki artışı dikkat çekmektedir. Kadın istihdam oranı 2002'de %25,3 iken, 2023 'te %31,3 olmuştur. Kadınların işgününe katılım oranı 2002 yılında %27,9 olurken 2023'te %35,8' e çıkmıştır. Kadın girişimci sayısına bakıldığında 2002 yılında %13,1 oranında girişimci kadın tespit edilmişken, 2023 yılında bu oran %17,4'e çıkmıştır. Bu veriler, kadınların iş gücü piyasasında daha aktif bir rol üstlenmeye başladığını ve ekonomik katılım düzeylerinin arttığını göstermektedir. Ayrıca kadın kooperatiflerinin varlığı, kadınların iş gücüne katılım oranları üzerinde olumlu etkiler yaratacak potansiyele sahip olup, bu kooperatiflerin ekonomik ve toplumsal katkıları önem arz etmektedir.

T.C. Ticaret Bakanlığı'nın 2021 tarihli Türkiye Geneli Kooperatif ve Birlik Raporu (URL-8), kooperatiflerin ülke genelindeki yaygınlığını ve kadın girişimcilerin sektördeki temsil oranını ortaya koyan önemli veriler sunmaktadır. Rapora göre, ülke genelinde toplamda 9,247 faal kooperatif bulunmakta olup, bu kooperatiflerin toplam 1,399,385 faal ortağı bulunmaktadır. Raporda ayrıca, 594 adet Kadın Girişimi Üretim ve İşletme Kooperatifi'nin mevcut olduğu ve bu kooperatiflerin toplamda 6,743 faal ortağa sahip olduğu belirtilmektedir. Bu bulgular, kadın girişimcilerin kooperatif sektöründe önemli bir temsil oranına sahip olduğunu ve kırsal kalkınma ile ekonomik güçlenme süreçlerinde kritik bir rol üstlendiklerini işaret etmektedir. Sonuç olarak, kadınların iş gücü ve girişimcilik alanındaki artan katılımı, ekonomik gelişim ve toplumsal eşitlik hedeflerine ulaşma yolunda önemli bir adım olarak değerlendirilmektedir.

Bu çalışmanın birinci bölümde dijital çağ ve geleneksel zanaatlar konu ele alınmıştır. Daha sonra Türkiye'deki kadın kooperatifleri anlatılmıştır. Üçüncü bölümde geleneksel zanaatların korunması ve yeniden yaşatılmasında etkin olan kadın kooperatifi örneklerine yer verilmiştir. Son bölümde ise kadın kooperatiflerinin dijital dönüşümü hususu incelenmiş, e-ticaret platformları ile olan çalışmalarından bahsedilmiştir. Çalışma, tarama yöntemi kullanılarak gerçekleştirilmiştir. Bu metodoloji çerçevesinde, dijital çağda geleneksel el sanatlarını sürdüren kadın kooperatifleri üzerine var olan belgeler, yayınlar ve araştırmalar incelenmiştir. Veri toplama süreci, literatür taraması ile sağlanan kaynaklar üzerinden yürütülmüş, elde edilen bilgiler ışığında kadın kooperatiflerinin etkinlikleri ve etkileri detaylandırılmıştır. Ayrıca, dijital platformların bu süreçteki rolü de ele alınarak, kadın kooperatiflerinin geleneksel el sanatlarını yaşatma çabaları ve ekonomik katkıları değerlendirilmektedir. Bu yöntemle, kadın kooperatiflerinin dijital dönüşümü ve geleneksel zanaatların korunmasındaki önemi daha iyi anlaşılacaktır.

1.Dijital Çağ ve Geleneksel Zanaatlar

Günümüzde, bilgi üretim ve tüketiminde tarihte eşine rastlanamayacak bir yoğunluk yaşanmaktadır. Bu olağanüstü bilgi akışı, teknolojinin sunduğu imkanların bir sonucu olarak ortaya çıkmıştır. Bu bağlamda, 21. yüzyıl, 'bilgi ve teknoloji çağı' olarak tanımlanmaktadır. "Dijital çağ" veya "bilgi çağı" olarak adlandırılan bu dönem, toplumu zaman ve mekân sınırlamalarından bağımsız bir şekilde etkileyen çeşitli özelliklerle karakterize edilmektedir. Castells (1997:11-12) bu dönemi, reklam araçları, telefon bankacılığı, e-posta iletişimi, imaj oluşturma, görüntü kontrolü ve medyanın varlığı gibi unsurların toplumu etkilediği bir dönem olarak tanımlamaktadır.

Dijital teknolojilerin bilgi üretimini hızlandırma ve bilgi akışını erişilebilir kılma konusundaki önemli rolü bulunmaktadır. Özellikle, küresel ölçekte internet erişiminin genişlemesi ve internet kullanım süresinin sürekli artması, internetin bilgi edinme süreçlerinde merkezi bir rol oynadığını açıkça göstermektedir. Bu bağlamda, bilgiye erişim ve paylaşım, dijital teknolojilerin etkisiyle daha önce görülmemiş bir şekilde kolaylaşmıştır. 2019 yılı itibarıyla sosyal medya platformlarında bilgi üretimi ve tüketimi düzeyinin ne denli yüksek olduğunu gösteren çarpıcı veriler mevcuttur. Örneğin, her dakikada YouTube'a yaklaşık 4.5 milyon yeni video yüklenmekte, Facebook'ta 1 milyon içerik paylaşılmakta, Twitter'da 87,500 tweet atılmakta ve Instagram'da 347,222 paylaşım gerçekleştirilmektedir. Bu veriler, sosyal medyanın bilgi üretimi ve tüketimindeki önemli rolünü açıkça ortaya koymaktadır. Bu kadar yüksek bilgi trafiği, dijital çağın getirdiği aşırı bilgi yüklemesinin ulaştığı seviyeyi net bir şekilde göstermektedir. Tarihsel olarak, birçok buluş ve teknolojik gelişme, kendi dönemlerinde 'çağ açan' veya 'çağ kapatan' nitelikte etkiler yaratmıştır. Bu bağlamda, teknolojinin hayatlarımıza etkileri göz önüne alındığında, mevcut dönemin 'dijital çağ' olarak adlandırılması kaçınılmazdır. Dijital çağın belirgin özelliklerinden biri, yaşanan enformasyon bolluğu ve bilgi aşırı yüklenmesidir (Şimşek İşleyen, 2020: 248-250).

Zanaat, belirli bir faydacı amaca hizmet eden, belirli kuralları, teknikleri, araçları ve ritüelleri bulunan bir üretim biçimidir. Zanaatın karakteristiği, hem üretilen nesnenin hem de kullanılan malzemenin belirli kurallar çerçevesinde şekillendirilmesidir. Bu bağlamda, sanatın aksine, zanaat üretim sürecinde araç ve malzemeye yönelik belirgin bir denetim ve yönlendirme söz konusudur (Ünsal, 2018: 117-118) Geleneksel zanaat pratiklerinin birçok dalında kadınlar, hem üretim süreçlerinde aktif rol almakta hem de nesiller boyu aktarılmasını sağlayarak bu bilgilerin ve becerilerin sürekliliğini güvence altına almaktadır. Kadınlar, zanaat üretiminde yalnızca teknik bilgi ve becerilerini değil, aynı zamanda kültürel

ve toplumsal ritüelleri de yaşatarak, geleneksel zanaatların yaşatılmasında ve toplumsal hafızanın korunmasında merkezi bir işlev üstlenmektedirler.

Dijital çağ, geleneksel zanaatların korunması ve yaygınlaştırılması açısından önemli bir destek mekanizması sağlamaktadır. Özellikle kadın kooperatifleri aracılığıyla gerçekleştirilen bu destek, zanaat ürünlerinin dijital platformlar üzerinde tanıtılması ve satışı yoluyla gerçekleşmektedir. Kooperatifler, geleneksel sanat ürünlerini internet siteleri, sosyal medya kanalları ve e-ticaret platformları aracılığıyla daha geniş bir kitleye ulaştırmakta ve böylece zanaatların ekonomik değerini artırmaktadır. Dijital ortamların sunduğu geniş erişim olanakları, zanaatkarların eserlerini daha görünür kılmakta ve piyasa erişimini kolaylaştırmaktadır. Bu süreç, geleneksel zanaatların modern tüketim ve pazarlama stratejileriyle entegre edilmesini sağlayarak hem kültürel mirası koruma hem de ekonomik sürdürülebilirlik hedeflerine katkıda bulunmaktadır. Dijital teknolojilerin sunduğu araçlar, geleneksel zanaatların global pazarda rekabetçi bir şekilde varlık göstermesine olanak tanırken, kadın kooperatiflerinin bu alandaki rolünü de pekiştirmektedir.

2. Kadın Kooperatifleri

Kooperatifler, ortaklarının ekonomik, sosyal ve kültürel ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla gönüllü olarak bir araya gelen bireylerin oluşturduğu özerk teşkilatlardır ve Uluslararası Kooperatifler Birliği tarafından ortak mülkiyeti ve demokratik yönetimi temel alan yapılar olarak tanımlanır. Bu yapılar, gönüllü üyelik, demokratik kontrol, ekonomik katılım ve özerklik gibi ilkelere dayanarak toplumsal kalkınmayı destekleyen özgün bir model sunar. Kooperatifler, dünya genelinde 1 milyardan fazla kişiye hizmet verir ve yoksulluğun azaltılmasına önemli katkılarda bulunur. Özellikle zor elde edilebilen ürün ve hizmetlere erişim sağlamak ve kaynakları verimli kullanmak yoluyla katma değer yaratırken, tarımsal kooperatifler kadınların ekonomik üretime katılımını teşvik ederek gıda üretimini ve kırsal kalkınmayı destekler (URL-9). Kooperatifçilik, ortak bir amaca ulaşmak üzere ekonomik ve sosyal kaynakların yardımlaşma, dayanışma ve kefalet yoluyla bir araya getirilmesi esasına dayanan bir ortaklık modelidir. Dayanışma ve toplumsal hizmet anlayışının etrafında şekillenen kooperatifler, bireylerin ve toplumların ekonomik, sosyal ve demokratik gelişimleri açısından kritik bir rol üstlenirler. Türkiye'nin mevcut hedeflerinden biri, refah seviyesini artırmak amacıyla ekonomik sisteme dâhil olmayan kadın potansiyelini etkin bir şekilde kullanmaktır. Bu bağlamda, girişimci kadınların aralarındaki dayanışmayı güçlendirmeleri, ulusal, bölgesel ve uluslararası düzeyde örgütlenmeleri ve işbirliği mekanizmaları oluşturmaları büyük önem arz etmektedir. Kooperatifçilik hareketi, dünya genelinde ilk olarak 1844 yılında İngiltere'nin Rochdale kasabasında sanayileşmenin ilerlemesiyle bireylerin ekonomik ve sosyal dayanışma amacıyla ortaya çıkmıştır. Türkiye'de ise kooperatifçilik hareketinin resmi temelleri, 1863 yılında Mithat Paşa tarafından kurulan Memleket Sandıkları ile atılmıştır. Bu ilk girişimler, Ziraat Bankası ve Tarım

Kredi Kooperatiflerinin oluşumunun temelini oluşturmuştur. Günümüzde kooperatifler, faaliyet alanlarına göre çeşitli kategorilere ayrılmaktadır. Bu kategoriler arasında üretim kooperatifleri, tüketim kooperatifleri, kredi kooperatifleri, yapı ve işyeri kooperatifleri ile diğer kooperatifler yer almaktadır. Bu sınıflama, kooperatiflerin işlevsel çeşitliliğini ve sektörel kapsayıcılığını ortaya koyarak, her bir kooperatif türünün farklı ekonomik ve sosyal ihtiyaçlara yönelik hizmet sunduğunu göstermektedir (Koçtürk, 2006: 120-121). Türkiye'deki kadın kooperatifleri, Gümrük ve Ticaret Bakanlığına bağlı olarak "Kadın Girişimi Üretim ve İşletme Kooperatifi" statüsünde kurulduğundan, bu kooperatifler üretim kooperatifi kategorisinde değerlendirilmektedir.

Kadınların kurduğu ve yönettiği kooperatifler, yasal statü ve yükümlülükler açısından diğer kooperatif türlerinden ayrılmamaktadır ve 1163 sayılı Kooperatifler Kanunu'na tabidir. Bu bağlamda, Kadın Girişimi Üretim ve İşletme Kooperatifi'nin amacını tanımlayan ana sözleşmeye göre, kooperatifin hedefleri şunlardır: ortaklarının ekonomik, sosyal ve kültürel ihtiyaçlarını karşılamak; ekonomik faaliyetler kapsamında mal ve hizmet üretimi ile pazarlamasına yönelik ihtiyaçlarını gidermek; girişimlerini desteklemek ve üretim becerilerini geliştirmek. Böylece, ortaklarının ekonomik menfaatlerini koruyarak sağlıklı ve gelişmiş bir yaşam ortamı sağlamayı amaçlamaktadır (URL-3: 710).

2010'lu yıllar, Türkiye'de kadın kooperatifçiliğinin resmi olarak ortaya çıkışını simgeler ve özellikle son yıllarda bu kooperatiflerin sayısında önemli bir artış yaşanmıştır. Kadın kooperatifçiliğine yönelik resmi adımların ilki, 2011 yılında uygulamaya konulan ve kadın kurucular tarafından işletilen kooperatiflerin teşvik edilmesini hedefleyen "Kadın, Çevre, Kültür ve İşletme Kooperatifi" ana sözleşmesidir. Başlangıçta İstanbul ve İzmir gibi deprem bölgelerinde kurulan kadın kooperatifleri, zamanla Türkiye'nin diğer bölgelerine de yayılmaya başlamıştır (Özdemir & Yılmaz, 2008). Bu süreçte, sektörün taleplerinin ve ticari koşulların değişen dinamiklerinin göz önünde bulundurulmasıyla, 2013 yılında 1163 sayılı Kooperatifler Kanunu'nun 88. maddesi çerçevesinde "Kadın Girişimi Üretim ve İşletme Kooperatifi" ana sözleşmesi hazırlanmış ve yeni kooperatiflerin kurulması desteklenmiştir (URL-16; Şahankaya Adar, Dedeoğlu ve Kurtuluş, 2023).

Kadın kooperatiflerinin sosyo ekonomik etkilerini ele alan akademik çalışmalar bulunmaktadır. Etiyopya'da yapılan bir araştırma, kadınların kooperatiflere katılımının sınırlı olduğunu ancak katılımcı kadınların gelir elde etme, bağımsız karar alma ve harcama yeteneklerinde belirgin bir güçlenme yaşadığını ortaya koymuştur (Tesfay & Tadele, 2013). Şahankaya Adar, Dedeoğlu ve Kurtuluş (2023), Türkiye'deki kadın kooperatiflerinin mevcut durumunu ele alarak, kadınların ekonomik ve sosyal güçlenmelerine yönelik bu kooperatiflerin etkisini incelemiştir. Araştırma, Türkiye'nin işgücü piyasasında kadınların karşılaştığı dezavantajları ve kadın kooperatiflerinin bu dezavantajların aşılmasındaki potansiyel rolünü

tartışmaktadır. Çalışma, kadın kooperatiflerinin sayısındaki artışa rağmen, bu kooperatiflerin kadın istihdamını artırma ve kadın güçlenmesini desteklemedeki etkisinin sınırlı olduğunu göstermektedir. Ayrıca, Türkiye'deki kadın kooperatiflerinin yerel dağılımlarını ve faaliyet alanlarını inceleyen çalışma, bu kooperatiflerin toplumsal cinsiyet eşitsizliklerini azaltmadaki uzun vadeli önemini vurgulamaktadır. Gümüšoğlu (2012), İzmir'in Kiraz ilçesindeki Yağlar köyünde kurulan kırsal bölgedeki ilk kadın kooperatifi olan süt kooperatifini kapsamlı bir şekilde incelemiştir. Araştırması, köy halkıyla yapılan derinlemesine görüşmelerden elde edilen verilerle, kooperatifin kadınlar için bir "demokrasi okulu" rolü üstlendiğini göstermiştir. Yağlar köyü, geçmişte tütün üretimi ile tanınırken, tütün sektöründeki değişiklikler sonrası köylüler, "Kırsal Alanda Sosyal Destek" projesi yardımıyla bu kooperatifi kurmuşlardır. Gümüšoğlu'nun dört yıllık kooperatif performansını değerlendirdiği çalışmada, kooperatifin yalnızca gelir ve üretim artışı sağlamakla kalmayıp, aynı zamanda kadınların hane içindeki ve dışındaki toplumsal konumlarını, itibarlarını güçlendirdiği ve öz saygı ile özgüvenlerini artırdığı sonucuna varılmıştır. Demircan Yıldırım (2020) tarafından gerçekleştirilen vaka çalışmasında, Antalya'da yer alan Ahatlı Kadın Kooperatifi incelenmiştir. Araştırma, kooperatifin farklı sektörlerden gelen on iş kadını tarafından kurulduğunu ve 27 dönümlük bir tarım arazisi satın alarak faaliyetlerine başladığını ortaya koymaktadır. Araştırmada kooperatif, kırsal alanda kadınların örgütlenmesini teşvik eden, tarımsal üretim yoluyla kırsal kalkınmaya katkıda bulunan ve kadınlar ile yerel yönetimler açısından farkındalık yaratma potansiyeline sahip bir örnek olarak değerlendirilmektedir. McMurtry-Schincariol ve McMurtry (2015) ise çalışmalarında kooperatiflerin kadınların iş ve kooperatif dışı sorumluluklar arasında denge kurmalarına yardımcı olduğu ifade edilmiştir. Literatürde, kadın kooperatiflerinin kadınların sosyal ve ekonomik güçlenmesini destekleyici bir etkiye sahip olduğu görüşü yaygın olarak kabul edilmektedir (Act Human, 2021; Yılmaz vd., 2019; Chatzitheodoridis vd., 2017; Şahankaya Adar ve Dedeoğlu, 2023; URL-1; Boz ve İrmış, 2023; Onyejekwe, 2001, Ghebremichael, 2013, Raniga, 2017, Diallo, 2021).

Ekonomik olarak destekleyici olsa da kadın kooperatiflerinin finansal sürdürülebilirlik potansiyeli, genellikle düşük seviyelerde kalmaktadır. Türkiye'deki kadın kooperatiflerinin karşılaştığı temel sorunlardan biri, destek almadan faaliyetlerini sürdürebilen kooperatiflerin sayısının oldukça az olmasıdır. Araştırmalar, kadın kooperatiflerinin büyük bir kısmının, kuruluş ve operasyon süreçlerinde belediyelerden kira, fatura ve pazar yeri desteği aldığını göstermektedir. Ayrıca bazı kooperatifler, projeler aracılığıyla kurulduklarından, eğitim ve üretim için gerekli ekipmanlara erişim kolaylığı sağlanmaktadır. Ancak bu desteklerin sona ermesi durumunda, kooperatiflerin finansal yükümlülüklerini yerine getirmeleri zorlaşmakta ve üye gelirleri düşük olduğu için bazı kooperatifler pasif hale gelebilmekte ya da tasfiye edilmektedir. Ayrıca, kooperatif gelirlerinin düzensizliği, üye kadınların kooperatifle olan bağlarını zayıflatmakta ve

kooperatifin temel işleyiş süreçlerine ve fikirselle üretim süreçlerine sadece birkaç üyenin ilgi göstermesiyle sonuçlanmaktadır (Şahankaya Adar ve Dedeoğlu, 2023) Sonuç olarak, kadın kooperatiflerinin ekonomik sürdürülebilirlikleri, genellikle dış desteklere bağımlı kalmakta ve desteklerin kesilmesi durumunda finansal zorluklarla karşılaşmaktadır. Bu durum, kooperatiflerin etkinliğini ve uzun vadeli başarı şansını olumsuz yönde etkilemekte, kooperatif içindeki üye bağıllığını ve katılımını azaltmaktadır.

3. Geleneksel Zanaatların Korunması ve Yeniden Yaşatılmasında Kadın Kooperatifleri

Kadın kooperatifleri, genellikle "kadın işi" olarak değerlendirilen alanlarda faaliyet göstermektedir. Bu durumun temel nedenlerinden biri, toplumsal cinsiyet rollerinin ve kadınların iş yönetimi konusunda sınırlı beceriye sahip olmalarının etkisiyle, bu kooperatiflerin genellikle sahip oldukları bilgi ve beceriler doğrultusunda iş yapmalarıdır (URL-1). Kadın kooperatifleri, genellikle gelir getirici faaliyetler ve üretim alanlarında faaliyet göstermekte olup, bu kapsamda el işi ürünleri, tekstil ve dokuma, gıda, tarımsal ve hayvansal ürünler, kozmetik ürünler (örneğin sabun) ve hediyelik eşyalar üretmektedirler (URL-3). Bu kooperatifler, çoğunlukla pazar bulmakta zorluk çeken kadınları bir araya getirerek, onlara üretim yapma fırsatı sunmaktadır. Çalışma imkânı olmayan, ailevi yükümlülükleri bulunan veya daha önce iş tecrübesi olmayan kadınlar, geleneksel el işlerini ve zanaatları evlerinde üretmekte, bu ürünleri kooperatif mağazalarında satışa sunmaktadırlar. Bu bağlamda, kadın kooperatifleri, kadınların ekonomik bağımsızlıklarını artırmayı ve toplumsal katılımlarını desteklemeyi amaçlayan önemli yapılar olarak ortaya çıkmaktadır.

Geleneksel zanaatların korunmasında kadın kooperatiflerinin örnek çalışmaları bulunmaktadır. Kastamonu'da, Kastamonu Sanat İşleyen Eller ve Yöresel Lezzetler Kadın Kooperatifi tarafından, 150 yıllık coğrafi işarete sahip taş baskı ürünlerinin tanıtımı ve satış işlemleri gerçekleştirilmektedir. Taş baskı, kök boyaların tahta kalıplarla kumaşa aktarılması tekniğini içeren bir sanat olarak tanımlanmaktadır. Kooperatifin çoğunluğunu Halk Eğitim Merkezi'nde görevli usta öğreticilerin oluşturduğu kadınlar, taş baskı ve diğer el işçiliği ürünlerini üretme ve satışını gerçekleştirme fırsatı bulmaktadırlar. Kooperatifin temel hedefinin ise bireysel satış yapmak yerine toplu siparişler olarak engelli ve eşi vefat etmiş kadınların ekonomik olarak bağımsız kalmalarını desteklemek olduğu ifade edilmektedir (URL-4). Mersinden Kadın Kooperatifi, geleneksel iğne oyası el sanatını sürdürmektedir. Kooperatif, iğne oyasının tanıtımını yapmak, bu geleneği gelecek nesillere aktarmak ve kadınların istihdamını desteklemek amacıyla bir proje geliştirmiştir. Bu proje kapsamında, Dolmabahçe Sarayı'nda bulunan tarihi bir tablodaki desen, Çamlıyayla bölgesinden gelen kadınlar tarafından işlenmiş ve yenilikçi bir ürün elde edilmiştir (URL-6).

Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı'nın (URL-13) Türkiye Cumhuriyeti Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı ile işbirliği içinde hazırladığı Kadın Kooperatifleri ve Kadın Girişimciler Ürün Kataloğu, çeşitli iş modelleri geliştiren 58 kadın kooperatifinin faaliyetlerini kapsamaktadır. Katalogda, geleneksel zanaatlarla üretim yapan kooperatiflerin geniş bir yelpazede yer aldığı belirtilmiştir. Özellikle, Antalya'daki 7K Kadın Girişimi Üretim ve İşletme Kooperatifi, Elazığ'daki Ağın İlçe Merkezi Beyelması ve Kaşpınar Köyleri Tarımsal Kalkınma Kooperatifi, Mersin'deki Akdeniz Renkli Eller Kadın Girişimi Üretim ve İşletme Kooperatifi ve Nevşehir'deki Anadokya Kadın Girişimi Üretim ve İşletme Kooperatifi gibi kooperatifler, geleneksel yöntemlerle mantı, makarna, pekmez, turşu ve tarhana gibi gıda ürünleri üretmektedir. Ayrıca, unutulmaya yüz tutmuş yöresel el sanatlarını devam ettiren kooperatifler de katalogda yer almaktadır. Örneğin, İzmir'deki Aliğa Kadın Girişimi Üretim ve İşletme Kooperatifi helvacı kilimi zanaatını, Bodrum'daki Begonvil Kadın Girişimi Üretim ve İşletme Kooperatifi Bodrum sandaleti süslemesini, Gaziantep'teki Gaziantep Kadın Çevre Kültür ve Kalkınma Kooperatifi geleneksel Antep işi nakış tekniğiyle tekstil ürünleri üretimini, Şanlıurfa'daki Göbeklitepe Kadın Girişimi Üretim ve İşletme Kooperatifi geleneksel ahşap oyma sanatını, Şırnak'taki Hünerli Eller Üretim ve İşletme Kooperatifi bölgeye özgü dokuma teknikleriyle kilim ve halı dokumasını, Sinop'taki Sinop Kadın Emegini Kaldırma Kadın Girişimi Üretim ve İşletme Kooperatifi keten dokuma sanatını ve Adana'daki Verim Kadın İnişiyatifi İstihdam Çevre Kültür ve İşletme Kooperatifi Adana Bezi dokumasını sürdürmektedir.

Geleneksel zanaatların korunması ve yaşatılmasında kadın kooperatiflerini konu alan akademik çalışmalar bulunmaktadır. Kaya (2011), Mardin ve Salihli'deki kadınların el sanatlarını pazar ihtiyaçlarına uygun ürünlere dönüştürme sürecini ele almıştır. Kaya'nın çalışması, yerel kadın zanaatkârların ürünlerini daha iyi bir pazarda sunabilmeleri için tasarım sürecinin önemini vurgulamaktadır. Diğer yandan Atalay (2015), Ödemiş Kadın Kooperatifi'nde, kumaş atölyeleri aracılığıyla geleneksel zanaatların sürdürülmesini ve bu süreçte kadınların ekonomik güçlenmesini hedeflemektedir. Atalay'ın araştırması, yerel becerilerin geleceğe aktarılmasının önemini ve kadınların ekonomik bağımsızlıklarını güçlendirme potansiyelini ortaya koymaktadır. Her iki çalışma da kadın kooperatiflerinin ve yerel zanaatların ekonomik ve toplumsal etkilerini anlamak için önemli katkılar sağlamaktadır. Kaya Köse ve Akbulut (2023) ise Türkiye'deki kadın kooperatiflerinde zanaat ve sürdürülebilirlik bağlamında tasarımcının rolünü inceleyen bir çalışmada, kooperatiflerdeki yerel topluluklar ve tasarımcılar arasındaki işbirliğinin yeni ürün geliştirme sürecine etkilerini araştırmışlardır. Çalışma, kadın kooperatiflerinde zanaatların güçlendirilmesi ve tasarım müdahaleleri üzerine yapılan literatürde mevcut bilgilerin yetersiz olduğunu vurgulamaktadır. Özellikle, tasarımcıların bu süreçteki rollerinin yeterince açık olmaması, işbirlikçi

tasarım sürecinin aşamalarının belirlenmesi gerekliliğini ortaya koymaktadır.

4. Kadın Kooperatiflerinin Dijital Dönüşümü

Dijital dönüşümün işletmeler üzerindeki etkilerini değerlendirirken, genellikle ilk akla gelen uygulamalar e-ticaret platformlarıdır. TÜSİAD ve Deloitte'in hazırladığı "E-Ticaretin Öne Çıkan Başarısı, Tüketici Davranışlarında Değişim ve Dijitalleşme" raporu, Türkiye'de internet kullanım oranının 2016'daki %58 seviyesinden 2020'de %78'e yükseldiğini göstermektedir. Raporda, 2015-2020 dönemi arasında hane halkı cihaz sahiplik oranlarında en büyük artışın akıllı telefon ve tabletlerde görüldüğü belirtilmektedir. Özellikle, son beş yılda akıllı telefon sahipliğinin %57 arttığı ve mobil cihazların iletişimdeki öncelikli mecra haline geldiği vurgulanmaktadır. Ayrıca raporda küçük ve orta ölçekli işletmelerin (KOBİ) dijital olgunluk seviyelerinin artırılmasının önemine dikkat çekilmiştir (URL-12).

Kadın kooperatiflerinin dijital platformlarla uyumu, onların ekonomik sürdürülebilirliklerini güçlendirme ve pazarlarını genişletme açısından önemli bir avantaj sunmaktadır. Geleneksel ticaret yöntemlerinin sınırlamalarını aşan bu dijital ortam, kadın kooperatiflerine daha geniş bir müşteri kitlesine ulaşma ve ürünlerini geniş bir pazarda tanıtmaya fırsatı sağlamaktadır. Bilhassa e-ticaret platformları, kooperatiflerin fiziksel kaynak kısıtlamalarını ve yerel pazar sınırlamalarını ortadan kaldırarak, ulusal ve uluslararası düzeyde rekabet etmelerini mümkün kılmaktadır. Ayrıca bu platformlar aracılığıyla kooperatifler, ürünlerinin dijital vitrinlerini oluşturabilir, çevrimiçi satış ve pazarlama stratejilerini geliştirebilir ve müşteri geri bildirimlerini hızla alarak iş süreçlerini optimize edebilirler. Bu dijital dönüşüm, kooperatiflerin üretim ve dağıtım süreçlerini daha etkin hale getirirken, kadın girişimcilerin ekonomik bağımsızlıklarını artırmalarına da katkıda bulunmaktadır. Bu bağlamda, e-ticaret platformlarının entegrasyonu, kadın kooperatiflerinin iş modellerini dönüştürme ve daha geniş pazar fırsatlarından yararlanma kapasitelerini önemli ölçüde artırmaktadır.

Kadın kooperatiflerinin dijital ortamda güçlendirilmesi için uluslararası desteklerle gerçekleştirilen önemli projeler bulunmaktadır. Bunlardan biri "İşten Sosyal Uyuma Projesi"dir. Bu proje, Covid-19'un kadın kooperatifleri ve kadın girişimciler üzerindeki olumsuz etkilerini hafifletmek amacıyla Japon Hükümeti'nin desteği ve Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı ile Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı Kalkınma Ajansları Genel Müdürlüğü iş birliğiyle yürütülen bir girişimdir. Proje, iki ana bileşen etrafında şekillendirilmiştir. Birinci bileşende, 40 kadın kooperatifi yerinde ziyaret edilerek ihtiyaç analizi çalışmaları gerçekleştirilmiştir. İkinci bileşen kapsamında ise, Hatay, Kayseri ve İzmir'de eş zamanlı olarak düzenlenen İş Geliştirme Kampı'nda 104 kadın kooperatifi ve kadın girişimciye hızlandırılmış 10 günlük eğitim verilmiştir. Bu süreçte, her iki bileşenden 80

katılımcı, ihtiyaçlarına göre özelleştirilmiş 20 saatlik detaylı iş geliştirme danışmanlık hizmetlerinden faydalanmıştır. Danışmanlık sürecini başarıyla tamamlayan katılımcılar, ihtiyaçlarına yönelik belirlenen aynı mikro hibe desteklerinden yararlanmıştır. Ayrıca, proje kapsamında çeşitli eğitimler düzenlenmiştir: "E-Ticarete Giriş", "Ürün Fotoğrafçılığı" ve "Dış Ticaret ve İhracat". Proje ile Türkiye'nin yerel ürün çeşitlerini tanıtmak ve ürün zenginliğini görünür kılmak amacıyla bir Yerel Ürünler Dijital Platformu kurmak hedeflenmiştir (URL-13).

Türkiye'de Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı'nın kadın kooperatiflerini destekleyici çalışmaları bulunmaktadır. Bakanlık, Ticaret ve Tarım ve Orman Bakanlıkları ile imzalanan Kadın Kooperatiflerinin Güçlendirilmesi Protokolü çerçevesinde, 81 ilde 910 çalıştay düzenlenmiş, 1012 yeni kadın kooperatifi kurulmuş ve 1200 kişiye eğitim verilmiş olduğunu açıklamıştır. Bu faaliyetlerden yaklaşık 45 bin kişi faydalanmıştır. Ayrıca kooperatiflerin ürünlerinin coğrafi işaret almasını kolaylaştıran danışmanlık hizmetleri sağlanmış ve "Kooperatifler e-ticaret ile daha güçlü" temalı "Ben de varım" dijital platformu başlatılmıştır. Ayrıca, Tarım ve Kırsal Kalkınmayı Destekleme Kurumu ile imzalanan protokol kapsamında, kırsal bölgelerdeki kadın girişimcilere ücretsiz "TKDK proje hazırlama eğitimi" verilmesi planlanmıştır (URL-7).

Türkiye'de kalkınma ajanlarının da dijital ortamda kadın kooperatiflerini destekleyici çalışmaları vardır. Kuzey Anadolu Kalkınma Ajansı'nın desteğiyle oluşturulan "Gücüm Emeğim E-Ticaret Sitesi", S.S. Gücüm Emeğim Kadın Girişimi Üretim ve İşletme Kooperatifleri Birliği tarafından tanıtılmıştır. TR82 Bölgesi'nde (Kastamonu, Çankırı ve Sinop) faaliyet gösteren kadın kooperatiflerinin el emeği ürünlerinin dijital ortamda pazarlanması ve satışı amacıyla kurulan www.gucumemegim.com e-ticaret sitesi, 2022 yılında faaliyete geçmiştir. TR82 Bölgesi'ndeki kadın kooperatifleri, 2020-2023 döneminde Kuzey Anadolu Kalkınma Ajansı'ndan eğitim ve danışmanlık, Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı'ndan makine ve ekipman desteği ve Ticaret Bakanlığı'nın KOOPDES Programı'ndan ek destekler almıştır. Ayrıca İl Tarım ve Orman Müdürlükleri, Ulusal Ajans ve diğer fon kaynaklarından da yararlanılmıştır. Bu desteklerle, kadın kooperatifleri markalaşma ve kurumsallaşma süreçlerini tamamlayarak, yöresel el sanatları ve gıda ürünlerini dijital platformda satışa sunma kapasitesine sahip olmuştur (URL-5).

E-ticaret platformlarının kadın kooperatifleri destekleyen çeşitli projeleri bulunmaktadır. Bunlardan biri hepsiburada isimli e-ticaret platformudur. Hepsiburada, Innovation for Development (I4D) ve Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO) Türkiye Ofisi iş birliğiyle ve ABD Dışişleri Bakanlığı Nüfus, Mülteciler ve Göç Bürosu'nun (BPRM) desteğiyle hayata geçirilen "Kadın Kooperatifleri Pandemide E-Ticaret ile Güçleniyor" projesi, girişimci kadınlara teknoloji desteğini sağlamıştır. E-ticaret platformu 2017 yılından bu yana "Girişimci Kadınlara Teknoloji Gücü Programı" kapsamında kadın kooperatiflerini desteklemiştir. Program kapsamında, ilk aşamada

pandemiden olumsuz etkilenen 6 kadın kooperatifine eğitim ve mentorluk desteği sunularak girişimci kadınların teknik becerilerinin geliştirilmesi hedeflenmiştir. İlerleyen aşamalarda ise, kadın kooperatiflerinin dijital pazara erişimlerini ve tedarik zincirlerine entegrasyonlarını güçlendirmek amacıyla dijital dönüşüm süreçlerinin gerçekleştirilmesi ve sosyal satın alma çerçevesinin oluşturulması öngörülmüştür. Programa katılan kooperatifler, komisyon indirimleri, reklam ve pazarlama desteği, ücretsiz fotoğraf çekimi ve kargo hizmetleri gibi çeşitli avantajlardan da faydalanmışlardır (URL-15). Hepsiburada e-ticaret platformunun kadınları destek bağlamında en son gerçekleştirdiği çalışma "Dijital Çağda Güçlü Kadınlar Projesi"dir. Bu proje ile kadınların kurduğu işletmeler ve farklı milletlerden ortaklığı bulunan kadın kooperatiflerinin dijital dünyaya kazandırılması hedeflenmektedir. Türkiye'de faaliyet gösteren ve çeşitli milliyetlerden ortakları bünyesinde barındıran 22 kadın kooperatifi ile girişimcinin dijital dönüşüm süreçlerini desteklemek ve çevrimiçi pazar yerlerine erişimlerini artırmak amacıyla yürütülen "Dijital Çağda Güçlü Kadınlar" Projesi, ABD Büyükelçiliği Hibe Programı'nın katkılarıyla ve Innovation for Development (I4D) liderliğinde, Hepsiburada iş birliğiyle gerçekleştirilmektedir. Kadın liderliğindeki KOBİ'ler ve çok uluslu ortaklara sahip kadın kooperatiflerini dijital platformlara entegre etmeyi hedefleyen bu proje, katılımcıların ihtiyaç duyduğu destek alanlarının belirlenmesiyle başlamıştır. Proje kapsamında, ihtiyaçlara yönelik özelleştirilmiş Beceri ve Kapasite Geliştirme Eğitimi ve Dijital Dönüşüm mentorluk süreçlerinin ardından, 22 kadın girişimci ve kooperatif, Hepsiburada'nın Girişimci Kadınlara Teknoloji Gücü Programı tarafından e-ticaret platformunda yer almak üzere desteklenmiştir. Bu süreçte, kooperatifler ve girişimciler kargo hizmetleri ve fotoğraf çekimi gibi konularda Hepsiburada'nın sunduğu desteklerden yararlanmışlardır. Projenin nihai hedefi, kadın kooperatifleri ve girişimcilerin yeni bir satış kanalı aracılığıyla ekonomik faaliyetlerini teşvik etmektir (URL-2).

Ürünlerini dijital ortamda satmak isteyen kadın kooperatifler için Trendyol isimli e-ticaret platformunun da destekleri bulunmaktadır. Trendyol ve Türkiye Kadın Girişimciler Derneği (KAGİDER) tarafından başlatılan 'Gelecek Kadınların' programı, bir yıl içinde binin üzerinde kadına girişimcilik ve e-ticaret eğitimi vermiştir. Katılımcıların %10'u yeni iş kurmuş, %40'ı işlerini büyümüştür. Eğitimler, katılımcılara motive edici ve rehberlik sağlayarak "Pozitif Psikoloji", "Duygu Yönetimi" ve "Duygusal Zeka" gibi konularda yoğun ilgi görmüştür. Ayrıca, "Dijital Marka Bütünlemesi", "E-ticaret Perspektifleri" ve "Hedef Planlaması" gibi konular da ilgi çekmiştir. Katılımcıların %68'i işlerini e-ticaret platformlarında sürdürmektedir. Üç yıl içinde 3 bin kadına ulaşmayı hedefleyen program, kadın girişimcilere e-ticaret operasyonları ve satış stratejileri konusunda destek sunarak, Trendyol'un avantajlı koşulları ve pazarlama desteği ile işlerini büyütmelelerini ve marka bilinirliklerini artırmalarını amaçlamaktadır (URL-14). Trendyol, çeşitli alanlarda genişleme stratejisi

çerçevesinde Trendyol Express, Trendyol Go ve Trendyol Wallet gibi hizmetleriyle market alışverişi, yemek siparişi ve finansal işlemler alanlarına yönelmiştir. Benzer şekilde, Hepsiburada, akıllı operasyon merkezleri, hızlı teslimat sistemleri ve geliştirilmiş ödeme hizmetleri ile operasyonel kapsamını genişletmiştir (URL-12).

Kadın kooperatifleri için e-ticaret, gelişim ve rekabet fırsatı sağlamaktadır. E-ticaretin güvenlik, altyapı ve ölçek ekonomisi gibi dezavantajlarından endişe duysalar da, işletmelerin sektörel avantajlardan yararlanma isteği görülmektedir. Çünkü e-ticaret, esneklik, hız, maliyet azaltma, düşük maliyetlerle reklam yapma, tüketici memnuniyeti ve ürün çeşitliliği gibi avantajlar sunarak işletmelere yeni fırsatlar sağlamaktadır (Yılmaz ve Yıldız, 2020). E-ticaret, özellikle kırsal bölgelerde üretilen ürünlerin pazarlama ve sevkiyat imkanlarına erişimini vurgulamaktadır. Tuncer ve Gündüz (2017), bu durumun kırsal gelir üzerinde olumlu bir etki yarattığını ve kırsal kalkınma sürecine katkıda bulunduğunu ifade etmektedir.

Kadın kooperatiflerinin dijital ortamda bulunmasını konu alan çalışmalara literatürde ulaşmak mümkündür. Gürsoy-Yenilmez'in (2022) Türkiye'de e-ticaret platformlarında satış yapan kırsal kadın kooperatiflerinin incelediği araştırmasında, iki büyük e-ticaret platformunda kadın kooperatiflerinin mevcut durumu ve kırsal kadın kooperatiflerinin sunduğu ürün çeşitliliği incelenmiştir. Ayrıca, bu kooperatiflerden yapılan satışlar ve tüketici yorumları, sıklık ve içerik analizi yoluyla değerlendirilmiştir. Bulgular, kadın kooperatiflerinin sayıca az olduğunu ve platformlarda düşük görünürlükleriyle dikkat çektiklerini göstermektedir. Ürün çeşitliliği geniş olmasına rağmen, satış miktarları ve tüketici geri bildirimleri sınırlıdır. Tüketici yorumlarında "kadın kooperatifine destek olma" gibi vurgulayıcı ifadelerin bulunması, bu desteğin önemini ve gelecekteki gelişim faaliyetleri için dikkate alınması gereken bir unsur olarak öne çıkmaktadır. Araştırma, Türkiye örneği üzerinden güncel bir inceleme sunarak, kırsal kadın kooperatiflerinin dijital platformlarda nasıl temsil edildiğini ve bu sürecin mevcut durumunu analiz ederek literatüre katkıda bulunmaktadır.

Maier ve Nair-Reichert (2008) araştırmalarında, teknolojik gelişmelerin kadınların bireysel bağımsızlık ve ekonomik otonomi üzerindeki etkilerini ile bilgi edinme ve eğitim süreçlerinin kadın örgütlenmeleri üzerindeki önemini ortaya koymuştur. Araştırmada ayrıca, bilgi iletişim sektörü ile ilgili olarak toplumsal cinsiyet ayrımlarının bu sektörde belirgin bir şekilde yansıtıldığına ve teknolojik ilerlemelerin cinsiyet ayrımlarını pekiştirebileceğini ifade etmişlerdir. E-ticaretin kadın girişimciler tarafından etkin bir şekilde kullanılmasını engelleyen faktörler arasında eğitim ve sermaye eksikliklerinin yanı sıra, teknik bilgi, tüketici güveni kazanma ve ürün kalitesine dair zorluklar da belirtilmektedir. Bu bulgular, e-ticaret projelerinin toplumsal cinsiyet eşitliğine katkısı ve kadın

girişimcilerin desteklenmesi açısından karşılaşılan engelleri anlamak için önemli bir temel teşkil etmektedir.

Değerlendirme ve Sonuç

Son yıllarda kadın kooperatifleri, kadın girişimcilerin talepleri doğrultusunda kadın işgücünün ekonomik, sosyal ve kültürel gelişimini desteklemeyi amaçlayan bir hareket olarak benimsemeye başlamıştır. Eğitim eksiklikleri ve toplumsal cinsiyet rolleri nedeniyle uzun süre çalışma yaşamından uzak kalan kadınlar, kooperatifler aracılığıyla yetenek ve becerilerini pazara sunma ve bireysel maddi özgürlüklerini artırma imkanına sahip olduklarından, bu kooperatiflere yönelik ilgi artmıştır. Bu kooperatifler, geleneksel kooperatif modellerinden farklı olarak, kadınların üretim becerilerini geliştirmeye odaklanmaktadır. Temel amaçları, ortaklarının çeşitli ihtiyaçlarını karşılamak ve kooperatif içindeki mal ve hizmetlerin pazarlama ihtiyaçlarını gidermektir. Ayrıca, kadın kooperatifleri öğrenme fırsatları sunarak, istihdama giremeyen veya sınırlı Şekilde işgücüne katılmış kadınlara iş olanakları sağlamaktadır. Ekonomi bilgisine ve pazar dinamiklerine hkim olmayan, geleneksel becerilere sahip, teknoloji kullanımı kısıtlı ve işletme becerileri yetersiz kadınlar, mevcut becerilerine uygun ve hızla gerçekleştirebilecekleri işlere yönelmek zorunda kalmaktadırlar. Neticede kadın kooperatifleri, kadınların ekonomik ve sosyal güçlenmesini destekleyen önemli bir yapı olarak öne çıkmakta, ancak başarılı bir Şekilde faaliyet gösterebilmeleri için kooperatif üyelerinin ekonomik ve teknolojik becerilerini geliştirme gerekliliği ortaya çıkmaktadır. Bu bağlamda, kooperatiflerin sadece geleneksel üretim becerilerini artırmakla kalmayıp, aynı zamanda kadın girişimcilere kapsamlı eğitim ve destek sağlayarak sürdürülebilir bir kalkınma modeli sunmaları önem arz etmektedir.

Kooperatifler, çeşitli yoksunluklarla karşı karşıya kalan milyonlarca kadının yaşamlarını kendi kendine yeterlilik kazanacak Şekilde yeniden Őekillendirmelerine yardımcı olarak, hem yerel toplulukların hem de ulusal ekonomilerin kalkınmasında önemli bir rol oynamaktadır. Ancak kadın kooperatiflerinin karşılaştığı bazı sorunlar bulunmaktadır. Bunların başında mali yetersizlikler gelmektedir (zdemir, 2013; URL-1, Mastor, vd., 2019, Kahrıman, 2021; Kutay, 2022; Akkaya Aldırmaz, 2018). Özellikle kuruluş aşamasında karşılaşılan mali yetersizlikler nedeniyle, bu kooperatiflerin belediyelerden veya devlet organlarından yardım talep etme beklentileri oluşmaktadır (zdemir,2013). Diğer yandan kadın kooperatifleri kendilerine duyulan güvensizlik (Aydın, 2019) ve üyelerinin eğitim ve deneyim eksikliği sorunu (Kutay, 2022; URL-1, ztrkoğlu ve Gençtürk, 2019; Ojha, 2018) ile karşı karşıya kalmaktadır. Bu noktada çeşitli kamu kurumlarının ve kadın sivil toplum kuruluşlarının gerçekleştirdiği kurs ve seminer benzeri çalışmaların önemli katkılarının olduğu söylenebilmektedir.

Dijital ortamlar, kadın kooperatiflerinin eğitim, tanıtım, satış-pazarlama ve işbirliği konularındaki zorluklarını önemli ölçüde hafifletmektedir. Kadınlar, artık yüz yüze kurslara katılmadan çevrimiçi eğitimler aracılığıyla kendilerini geliştirebilmekte, yeni beceriler kazanmakta ve ürünlerini küresel pazarda istenilen yerlere doğrudan gönderebilmektedir. Sonuç olarak, kadın kooperatifleri dijital çağda geleneksel zanaatların devamlılığında kritik bir rol üstlenmektedir. Bu kooperatifler, kadınların ekonomik ve sosyal güçlenmesini desteklerken, geleneksel zanaat bilgilerini modern pazar dinamikleriyle uyumlu hale getirmektedir. Bununla birlikte, kooperatiflerin etkin bir şekilde faaliyet gösterebilmeleri için mali kısıtlamalar, eğitim eksiklikleri ve güvensizlik gibi çeşitli zorlukları aşmaları gerekmektedir. Bu bağlamda, kamu ve özel sektörden alınacak destekler, kapsamlı eğitim programları ve dijital araçların etkin kullanımı, kadın kooperatiflerinin karşılaştığı engelleri aşmalarına ve sürdürülebilir bir kalkınma modeli sunmalarına olanak tanıyabilir. Kadın kooperatiflerinin ulusal ve uluslararası düzeyde daha geniş bir destek ve tanıtım ağına sahip olmalarının, geleneksel zanaatların korunması ve yaygınlaştırılmasına sağladığı katkılar, bu alandaki genel stratejilerin yeniden değerlendirilmesini gerekli kılmaktadır.

KAYNAKÇA

Yazılı Kaynaklar

- Act Human. (2021). *Sosyal dayanışma ekonomisi için güçlü kooperatifçilik*. İstanbul: Ingev Yayını.
- Akkaya Aldırmaz, F. (2018). *Türkiye’de kadın kooperatiflerinin sürdürülebilir kırsal turizmdeki önemi ve finansal performanslarının analizi*. Malatya: İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimleri Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora Tezi.
- Arlı, M. (1987). Kullanıldıkları hammaddeye göre el sanatlarının sınıflandırılması (Örnekler ve öneriler). *III. Milletlerarası Türk Folklor Kongresi Bildirileri*, Ankara, 5 39-56.
- Atalay, D. (2015). Women’s collaboration for the enhancement of craft culture in contemporary Turkey. *Craft Research*, 6(2), 223-239.
- Aydın, Ç. E. (2019). *Türkiye örneğinde kadın sosyal girişimciliğini incelemek: Nitel bir araştırma*. Kocaeli: Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.
- Boz, N. - İrmış, A. 2023 Bir sosyal girişimcilik örneği olarak kadın kooperatifleri. *Üçüncü Sektör Sosyal Ekonomi Dergisi*, 58(3), 2088-2124.
- Castells, M. (1997). *An introduction to the information age. City: Analysis of Urban Trends, Culture, Theory, Policy, Action*, 2(7), 6-16.
- Chatzitheodoridis, F., Kontogeorgos, A., Liltsi, P., Apostolidou, I., Michailidis, A., & Loizou, E. (2017). Women’s cooperatives in less favored and mountainous areas under economic instability. *Agricultural Economics Review*, 17(1),63-79.

- Demircan Yıldırım, P. (2020). Kırsal kalkınmada kadın kooperatiflerinin rolü: Ahatlı kadın kooperatifi örneği. *Erzurum Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 11, 159-170.
- Diallo, A. (2021). Marketing cooperatives as a strategy for women's socio-economic empowerment: Case study of Mali. *Journal of International Scientific Publications: Agriculture & Food*, 9, 316-333.
- Ghebremichael, B. (2013). The role of cooperatives in empowering women. *Journal of Business Management & Social Sciences Research (JBM&SSR)*, 2(5), 51-85.
- Gümüšoğlu, F. (2012). Kadınların toplumsal alanda güçlenmesine bir örnek: "Yağlar köyü tarımsal kalkınma kooperatifi." *Kadın Araştırmaları Dergisi*, 10, 39-60.
- Gürsoy-Yenilmez, Ö. B. (2022). Türkiye'de e-ticaret platformlarında satış yapan kırsal kadın kooperatiflerinin incelenmesi. *Beykoz Akademi Dergisi*, 10(1), 265-279.
- Kahrıman, E. (2021). *Bir kadın kooperatifi ve kadınların dayanışma deneyimleri*. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.
- Kaya, Ç. (2011). *Designer as enabler: A methodology of intervention for designers*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora Tezi.
- Kaya Köse, E. - Akbulut, D. (2023). Kadın kooperatiflerinde yeni ürün geliştirme süreci ve tasarımcının rolü: Karabük üreten eller kooperatifi örneği. *Sanat & Tasarım Dergisi*, 13(1), 119-133.
- Koçtürk, O. M. (2006). Türkiye'de kooperatiflerin vergilendirilmesi. *Yönetim ve Ekonomi*, 13(2), 119-136.
- Kutay, T. (2022). Kırsal kalkınmada kadın kooperatiflerinin önemi: Türkiye özelinde bir değerlendirme. *Politik Ekonomik Kuram*, 6(1), 119-150.
- Maier, S. - Nair-Reichert, U. (2008). Empowering women through ICT-based business initiatives: An overview of best practices in e-commerce/e-retailing projects. *Information Technologies and International Development*, 4(2), 43-60.
- Mastor, N. H. vd. (2019). Barriers to cooperatives growth as social entrepreneurs. *Journal of Economic Info*, 6(4), 18-20.
- McMurtry-Schincariol, L. - McMurtry, J. J. (2015). *Advancing gender equality: The cooperative way*. Geneva: International Labour Organization (ILO) Publications.
- Ojha, B. R. (2018). Women entrepreneurship development through cooperatives. *Management Dynamics*, 21(1), 61-78.
- Onyejekwe, C. J. (2001). Micro-finance and Economic Empowerment: Women's Cooperatives in Nigeria. *Asian Journal of Women's Studies*, 7(4), 70-89.
- Özdemir, G. (2013). Women's cooperatives in Turkey. *Procedia - Social and Behavioral Sciences*, 81, 300-305.
- Özdemir, G. - Yılmaz, E. (2008). Kadın girişimciliği ve kooperatifler. *Uluslararası 2. Trakya Bölgesi Sempozyumu*, 1-2 Ekim 2008, Kırklareli.
- Öztürköğlu, Y. - Gençtürk, S. (2019). Sosyal girişimcilik için inovasyonun etkisi: Kadın kooperatiflerinde bir örnek uygulama. *Idea Studies Journal*, 5(11), 135-143.

- Raniga, T. (2017). Participatory Experiences of Women in Economic Development Cooperatives in Bhambayi, KwaZulu-Natal, South Africa. *Research on Social Work Practice*, 27(2), 215-222.
- Şahankaya Adar, A. - Dedeoğlu, S. (2023). Türkiye’de kadın kooperatiflerinin kadınların güçlenmesine etkisi. *Fe dergi*, 15(2), 8-49.
- Şahankaya Adar, A. vd. (2023). Türkiye’de kadın kooperatifleri: Mevcut durum analizi, kadın güçlenmesi ve istihdam yaratma potansiyeli. *Çalışma ve Toplum*, 2(77), 1171-1208.
- Şimşek İşliyen, F. (2020). Dijital çağda bilginin değişen niteliği ve infobezite: Z kuşağı üzerine bir odak grup çalışması. *Selçuk İletişim*, 13(1), 246-272.
- Tesfay, A. - Tadele, H. (2013). The role of cooperatives in promoting socio-economic empowerment of women: Evidence from multipurpose cooperative societies in South-Eastern Zone of Tigray, Ethiopia. *International Journal of Community Development*, 1, 1-11.
- Tuncer, İ. - Gündüz, M. A. (2017). Kırsal kalkınmada elektronik ticaretin rolü üzerine teorik inceleme. *Kesit Akademi Dergisi*, 7, 364-373.
- Ünsal, E. (2018). Sanat ve hayat bağlamında, sanat/zanaat söylemi. *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 20(1), 109-124.
- Yılmaz, A. E. -Yıldız, A. (2020). Küreselleşme sürecinde kobi’lerin elektronik ticaret uyumu. *Fırat Üniversitesi İİBF Uluslararası İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 4(1), 29-50.
- Yılmaz, E. vd. (2019). Women in rural areas and analytical approaches to empowerment of women. *Women’s economic empowerment in Turkey*, (eds.: O. B. Çelik - M. İ. Yenilmez), New York: Routledge.

Elektronik Kaynaklar

- URL-1: Duguid, F. vd. (2015). Türkiye’de kadın kooperatiflerinin mevcut durumu. *The World Bank*. <https://www.worldbank.org/en/country/turkey/publication/womens-cooperatives-turkey> (Erişim: 14. 07. 2024).
- URL-2: Hepsiburada.com (2024). Dijital çağda güçlü kadınlar projesi. <https://www.hepsiburada.com/staticpage/157208555751333>. (Erişim: 14. 08. 2024).
- URL-3: Kadın emeği ve istihdamı girişimi [KEİG]. (2018). *Kadın Kooperatifleri Kılavuzu*. http://www.keig.org/wp-content/uploads/2018/11/kooperatif_kilavuz_keigWeb.pdf. (Erişim: 29. 06. 2024).
- URL-4: Kahyaoğlu, B. (2019, Aralık 17). ‘Sanat işleyen eller’ tarihi konakta üretime katkı sunuyor. Anadolu Ajansı. <https://www.aa.com.tr/tr/kultur-sanat/sanat-isleyen-eller-tarihi-konakta-uretime-katki-sunuyor/1674769>. (Erişim: 13. 07. 2024).
- URL-5: Kuzey Anadolu Kalkınma Ajansı (2023, 6 Ağustos). Güçlerini birleştiren kadın kooperatifleri üretimlerini e-ticarete taşıdı. Kuzey Anadolu Kalkınma Ajansı. <https://www.kuzka.gov.tr/basinda-detay.asp?H=1861&Haber=guclerini-birlestiren-kadin-kooperatifleri-uretimlerini-e-ticarete-tasidi> (Erişim: 14. 08. 2024).

- URL-6: Mersin Belediyesi. (2022). Mersin'den kadın kooperatifi'nden bir girişimcilik örneği daha. <https://www.mersin.bel.tr/haber/mersinden-kadin-kooperatifinden-bir-girisimcilik-ornegi-daha>. (Erişim: 18. 07. 2024).
- URL-7: Taşdemir, F. (2024, 14 Ağustos). E-ticaret yapan kadın kooperatiflerine tek platformdan erişim imkanı. *Anadolu Ajansı*. <https://www.aa.com.tr/tr/gundem/e-ticaret-yapan-kadin-kooperatiflerine-tek-platformdan-erisim-imbani/3267696>. (Erişim: 14. 08. 2024).
- URL-8: T.C. Ticaret Bakanlığı (2021). Türkiye geneli kooperatif ve birlik raporu. <https://ticaret.gov.tr/kooperatifcilik/bilgi-bankasi/turkiye-geneli-kooperatif-ve-birlik-dagilimi>. (Erişim: 01.07. 2024).
- URL-9:T.C. Ticaret Bakanlığı (2024). Kooperatif nedir? <https://ticaret.gov.tr/kooperatifcilik/kooperatifler-hakkinda-bilgiler/kooperatif-nedir> (Erişim: 27. 06. 2024).
- URL-10: Türkiye İstatistik Kurumu (2002). İşgücü istatistikleri, 2002 <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Isgucu-Istatistikleri-2022-49390> (Erişim: 01. 07. 2024).
- URL-11: Türkiye İstatistik Kurumu (2023). İşgücü istatistikleri, 2023 <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Isgucu-Istatistikleri-2023-53521> (Erişim: 01. 07. 2024).
- URL-12: TÜSİAD. (2022). E-ticaretin öne çıkan başarısı, tüketici davranışlarında değişim ve dijitalleşme. <https://tusiad.org/tr/yayinlar/raporlar/item/10915-e-ticaretin-one-cikan-basarisi-tuketici-davranislarinda-degisim-ve-dijitallesme-deloitte-digital> (Erişim: 15.07.2024).
- URL-13: UNDP (2022, 24 Haziran). Kadın kooperatifleri ve kadın girişimciler ürün kataloğu. *UNDP*. <https://www.undp.org/tr/turkiye/publications/kadin-kooperatifleri-ve-kadin-girisimciler-urun-katalogu>. (Erişim: 14 Ağustos 2024).
- URL-14: Webrazzi (2022, 14 Haziran). Kadın girişimciler, Trendyol'un destek programlarıyla işini dijitalleştirerek büyütüyor. *Webrazzi*. <https://webrazzi.com/2022/06/14/kadin-girisimciler-trendyolun-destek-programlariyla-isini-dijitallestirerek-buyutuyor/> (Erişim: 14 Ağustos 2024).
- URL-15: Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO). (2021, 13 Ekim). Kadın kooperatifleri pandemide e-ticaret ile güçleniyor projesiyle 6 kadın kooperatifine destek. Uluslararası Çalışma Örgütü. <https://www.ilo.org/tr/resource/news/kadin-kooperatifleri-pandemide-e-ticaret-ile-gucleniyor-projesiyle-6-kadin> (Erişim: 14 Ağustos 2024).
- URL-16: Emiroğlu, M. (2019). *Kooperatifçilik ve kadın kooperatifleri*. Ticaret Bakanlığı. <https://ticaret.gov.tr/data/5d41e48b13b87639ac9e02df/7458fc6b5805cfb-baf4a3f0d76ad0bf5.pdf> (Erişim: 3 Nisan 2024).

Extended Summary

Women's cooperatives play a crucial role in reducing gender inequality and enhancing women's economic independence. These cooperatives typically operate in traditional crafts and production areas, yet face significant challenges in generating income and finding markets. This study aims to examine the digital transformation processes of women's

cooperatives and assess how these processes impact their economic sustainability and market expansion capabilities. The research seeks to understand how women's cooperatives can be empowered in the digital environment and the role of e-commerce platforms in this process.

The literature review covers a broad spectrum from traditional production areas of women's cooperatives to their presence in the digital space. Previous research highlights the importance of women's cooperatives in preserving traditional crafts and their contributions to the economy and society (URL-1; URL-3). Despite their revenue-generating activities, these cooperatives often struggle with market access and competition (URL-4; URL_6). Studies focusing on digital transformation and e-commerce reveal that digital platforms can significantly enhance the economic sustainability of cooperatives and expand their market reach (URL-12; Yılmaz ve Yıldız, 2020). Additionally, international projects and their impacts on integrating women's cooperatives into digital platforms have been explored (URL-13; URL-15).

This study employs a descriptive research design to understand the digital transformation processes of women's cooperatives and the role of e-commerce platforms in these processes. The research population comprises women's cooperatives across Turkey. The data collection process involved a literature review and analysis of reports from international projects, which were used to support the findings. Data were evaluated using qualitative analysis techniques to identify key findings regarding the digital transformation of cooperatives. The focus of the research is on how women's cooperatives can be strengthened in the digital environment and the role of e-commerce platforms in this context.

The findings indicate that digital transformation processes can significantly enhance the economic sustainability and market expansion capabilities of women's cooperatives. E-commerce platforms enable cooperatives to overcome physical resource constraints and compete on national and international levels. Increased product visibility and sales in the digital environment contribute to higher revenues and support women entrepreneurs' economic independence (Yılmaz ve Yıldız, 2020; Gürsoy-Yenilmez, 2022). Additionally, international support projects providing technical training and mentoring services are crucial for helping women's cooperatives become more effective in digital platforms (URL-13; URL-15).

This study provides valuable insights into the challenges and successes faced by women's cooperatives during their digital transformation process and highlights the impact of e-commerce on their economic and social outcomes. Integrating e-commerce platforms can transform the business models of women's cooperatives and increase their access to broader market opportunities, emphasizing the need for continued support for these cooperatives.

Based on the findings, it is recommended that women's cooperatives receive further support in their digital transformation processes and enhance their integration with e-commerce platforms. National and international support projects, technical training, and mentoring services could help cooperatives develop digital skills and improve their economic sustainability. Furthermore, leveraging the advantages of e-commerce platforms can allow women's cooperatives to reach a wider customer base and better capitalize on market opportunities.

"İyi Yayın Üzerine Kılavuzlar ve Yayın Etiği Komitesi'nin (COPE) Davranış Kuralları" çerçevesinde aşağıdaki beyanlara yer verilmiştir. / The following statements are included within the framework of "Guidelines on Good Publication and the Code of Conduct of the Publication Ethics Committee (COPE)":

Etik Kurul Belgesi/Ethics Committee Approval: Makale, Etik Kurul Belgesi gerektirmemektedir. / Article does not require an Ethics Committee Approval.

Çıkar Çatışması Beyanı/Declaration of Conflicting Interests: Bu makalenin araştırması, yazarlığı veya yayınlanmasıyla ilgili olarak yazarların potansiyel bir çıkar çatışması yoktur. / There is no potential conflict of interest for the authors regarding the research, authorship or publication of this article.